

קבלת צדקה מגוי (בבא בתרא י)

גליון 425

בדרף י: תניא אמר להו רבן יוחנן בן זכאי לתלמידיו בני מהו שאמר הכתוב צדקה תרומם גוי וחסד לאומים חטאת וכו' צדקה תרומם גוי אלו ישראל וכו' וחסד שאומות העולם עושין חטא הוא להן. ונחלקו בזה תלמידיו. לר"א שעושין להתגדל בה, לר' יהושע שעושין כדי שתמשך מלכותן, לרבן גמליאל להתייחר בו, ולר' אלעזר המודעי שעושין לחרף אותנו בו. אמר להן רבן יוחנן בן זכאי כשם שהטאת מכפרת על ישראל, כך צדקה מכפרת על אומות העולם. ולר' נחוניא בן הקנה דורשים חסד על ישראל, ולאומים חטאת.

ואח"כ בגמ', איפרא הורמיז אימיה דשבור מלכא שדרה ארבע מאה דינרי לקמיה דרבי אמי ולא קבלינהו. שדרינהו קמיה דרבא וקבלינהו משום שלום מלכות. שמע רבי אמי איקפד, אמר לית ליה ביבש קצירה תשברנה וכו'. ורבא משום שלום מלכות. ורבי אמי נמי וכו' דאיבעי ליה למפלגינהו לעניי עכו"ם. ורבא נמי לעניי עכו"ם יהבינהו וכו'.

מבואר בסוגיא דאין לקבל צדקה מגוי דע"י קבלת צדקה מהם יהיו להם זכויות להמשיך ולהתקיים. אבל משום שלום מלכות אפשר לקחת ולחלק לעניי עכו"ם.

והנה לעיל בדרף ח. איפרא הורמיז אימיה דשבור מלכא שדרה ארנקא דדינרי לקמיה דרב יוסף. אמרה ליהוי למצוה רבה. ואמר אביי דמצוה רבה היינו פדיון שבויים.

והקשו שם בתוס' (בד"ה יתיב רב יוסף וקא מעיין בה) וא"ת וכי לית ליה ביבש קצירה תשברנה וכו' וי"ל דקיבלה משום שלום מלכות כדעבד רבא לקמן, וכי היכי דפלגינהו רבא לעניי עכו"ם ה"נ פדה בהו רב יוסף שבויי עובדי כוכבים.

וברש"י (בריש דף יא.) כתב דבדרף ח דשדרה למצוה רבה לא אפשר ליה לחלקן לעניי עכו"ם דאסור לגנוב דעת הבריות ואפילו דעתו של עכו"ם אבל במעות המתחלקות לעניים אין גניבת דעת דאינהו נמי ידעי שישראל רגילים לפרנס עניי עכו"ם וכו'.

ואח"כ כתבו בתוס' דא"צ לומר שפדה שבויי עכו"ם אלא כדכתב רש"י בדרף יא דהיות וניתנה למצוה רבה לא היה אפשר לחלקם לעניי עכו"ם.

וביאר במהר"ם דרש"י כתב דלא היה אפשר לחלק לעניי עכו"ם, ותוס' ס"ל דכמו שלא היה אפשר לחלקם לעניי עכו"ם משום גניבת דעת ה"נ לא היה אפשר לפדות בהן שבויי עכו"ם דהוי נמי גניבת דעת משום דאין רגילות שישראל יפדו שבויי עכו"ם אבל לקמן ששדרה לפרנס בהן עניים אין בזה גניבת דעת דאינהו נמי ידעי שרגילים ישראל לפרנסם.

גם ביד רמה הקשה מהסוגיא בדרף ח. שרב יוסף קיבל הכסף ודייק דלמצוה רבה היינו פדיון שבויים. וכי תימא דיהבינהו לעניי גוים או דפריק שבויי גוים הא לאו מצוה רבה היא. אלא קיבל אותם משום שלום מלכות. והא דלא יהבינהו לעניים או לפדותם לאו משום דאסור לגנוב דעת הבריות, דכל לאפרושי מאיסורא לא חיישינן לגניבת דעת הבריות אלא שאני התם דכיון דאמרה למצוה רבה, אי מפקי להו במידי אחרינא גזל ממון נמי איכא. אבל בדרף י' ששלחה לצדקה, אין זה גזל או גניבת דעת לחלק לעניי עכו"ם, כי אנן רגילינן לפרנסם עם עניי ישראל מפני דרכי שלום. ועוד דכיון דיהבינן להו לעניי גוים רויח להו מילתא לעניי ישראל, דלא צריכינן למיתב מינייהו מידי לעניי גוים.

יוצא דנחלקו רש"י והיד רמה למה בדרף ח' לא חילק לעניי עכו"ם. ברש"י מבואר דהוי גניבת דעת, ואילו ליד רמה אי משום גניבת דעת היה מותר כדי לא לעבור איסור אלא דהיות ואמרה למצוה רבה, ולתת לעניי ואפי' לפדות שבויי עכו"ם לא הוי מצוה רבה, הוי גזל, ואסור לגזול אפי' מעכו"ם. ולכן כתב היד רמה דקיבל אותם משום שלום מלכות, ושם לא היתה ברירה לעשות משהו אחר עם הכסף.

ובקובץ שיעורים כיון לקושיית היד רמה, שהק' על הא דפי' רש"י מצד גניבת דעת, ולכאו' אם יעבור על דעתה יהא המעות גזל. ותירץ דאפשר דלענין גזל נכרי אינו אסור אלא אם לוקח לעצמו, דבישראל כה"ג אסור משום מזיק ממון חברו דאפי' גרמא בנזקין אסור (דלקח הכסף למטרה א' ונתן למטרה אחרת) אבל בבן נח לא מצינו אלא דאסור לגזולו דילפינן מקרא וחשב עם קונוהו אבל לא מצאנו שאסור להזיק ממנו. גם בברכת אברהם הקשה מ"ט לא הוי גניבה ממש, והביא את היד רמה. וכתב דאין לומר דהתוס' (שהביאו את רש"י הנ"ל) רצו לומר טעם לכו"ע גם למ"ד גזל עכו"ם מותר, דנראה דלמ"ד זה גם גניבת דעת מותר וכ"ש הוא (עי"ש). וכתב דנראה דצ"ל דס"ל לתוס' דהיא לא התנתה בנתינתה שאל"כ אינה נותנת, ולא כך אמדינן לדעתה אלא היא נתנה וביקשה דיהא למצוה רבה, לכן אין לחשוש לגזל ממון כלל. והנה בדרישה (על הטור סי' רנד) העיר דהא צדקה של עכו"ם נחשבת לו לחטאת דהא חסד לאומים חטאת כתיב, דאינם נותנים אלא להתגדל ולחרף כנ"ל, א"כ מדוע א"א לקבל מהם, והרי אם זה חטא לא יהיה להם שכר מזה. וכתב דלמרות דהוי חטאת בכל זאת מקבלים שכר. וז"ל והא דכתיב וחסד לאומים חטאת היינו אע"ג שצדקה שלהם היא חטאת להם מכח שמתפארים בה, מ"מ זכות יש להם, גם כן נקרא חטאת כנגד צדקה של ישראל שכולה זכות.

ולכאורה דבר זה תלוי בדרשות התנאים, שכולם דרשו שחסד לאומים חטאת פי' שחטא הוא להם. אבל לפי ר' יוחנן בן זכאי שדרש כשם שחטאת מכפרת על ישראל כך צדקה מכפרת על אומות העולם יוצא שאינו נדרש בתור חטא אלא באופן חיובי שיהיה להם כפרה כקרובן חטאת.

והסמ"ג כתב (שיטות קמאי עמ' רסב) לא די שאינם מקבלים שכר (המתפאר) אלא מענישים אותם. וכן הביא בב"י (סוף סי' רמז) שלא יתפאר בצדקה שנותן, דא"כ, נענש. וצ"ב דלמסקנת הגמ' הרי כן הוי זכות להם. ואולי יש לחלק בין ישראל לגוי דישאל נענש ולגוי תהיה כפרה כי סוף סוף ישראל נהנה על ידו. ובעצם הדרשה של הפסוק ביבש קצירה וכו' נחלקו הראשונים. רש"י פירש כשתכלה זכות שבידן וייבש לחלוחית מעשה צדקה שלהן אז יישברו. כשהקציר שהוא חסד שלהם יתיבש (שלא יתנו) יישברו, ולכן אין לקחת מהם כדי שלא יהיו להם זכויות. מאידך, ביד רמה פירש דהקצירה שהיא מעשה החסד של הגוי נמשל כקציר שבעליו אינן קוצרין אותו אלא מניחין אותו עד שייבש והוא נשבר מאליו. והיינו דהקציר שלהם מצד עצמו מתייבש. והדר משתעי קרא בגנותא דמאן דמתהני מיניה, נשים באות מאירות אותה, כלומר מי שדעתם קלה עליהם כנשים הן באין וקוצרין אותן, מה כתיב עליה כי לא עם בינות.

לפי היד רמה כתוב בפסוק עצמו שבעצם החסד שלהם הוא מתייבש ואינו שוה אבל כשישראל מקבל ממנו אז הוא כאילו קוצר לו לפני שיתייבש וממילא הישראל גורם שיקבל שכר.

לרש"י החסד שלהם מכפר ולכן אין לתת להם אפשרות זו, ואם קבלו הרי שאיפשרו להם לקבל זכויות. ליד רמה החסד מצד עצמו הוא חטא וכשישראל מקבל ממנו אז למעשה עזר ליהודי, ולכן יש לו זכות.

והנה בסנהדרין כו: מבואר שהנוטל צדקה מגוי פסול לעדות, ודוקא בפרהסיא אבל בצנעא מותר. וקשה למה אין איסור מצד ביבש קצירה תשברנה. ובט"ז (סי' רנד סק"ב) תירץ שאם ריחם גוי על ישראל ונתן לו אין איסור לקבל דלא הוי זכות גדולה כי נתן בגלל שריחם ולא בגלל שהוא יהודי ורק באופן שייעד כסף עבור צדקה לישראל אסור. ובמעשה רוקח (פ"ח מתנ"ע ה"ט) כתב שלא אסרו אלא בנותן להרבה עניים אבל ליחיד מותר כי אין בזה זכות גדולה. ובדרישה כתב שהאיסור רק לגבאי צדקה שאינו מקבל בשביל עצמו. והערוך השלחן כתב שהדרשה של ביבש וגוי הוא אסמכתא ועיקר האיסור משום חילול ד' ולכן אין איסור אלא בפרהסיא. ולשיטתו אין כאן שתי סוגיות אלא הכל איסור אחד. וקצת דוחק דלא מוזכר בסוגיין כלל הענין של חילול השם. ולפי היד רמה אפשר לומר שהיות ובעצם מעשיהם פסולים ורק בגלל שהישראל לוקח ממנו הכסף הוא הופך את מעשיהם למעשה שיש בו זכות לכן יש בזה חילול השם שהישראל מייקר את מעשה העכו"ם. ולכן האיסור הוא רק בפרהסיא כי יסוד האיסור הוא החילול השם שבו.

ויש להוסיף דרש"י (שם) פי' דהאיסור משום חילול השם אבל ברמב"ם (פי"א עדות ה"ה) מבואר דהפסול הוא כי ביזה עצמו עבור ממון, ולכן פסול כי מי שמוכן להתבזות עבור ממון, עלול גם לשקר.